به نام خدا

تحلیل حقوقی
اعتیاد به مواد مخدر

مولفان:

مصطفی اکبری

(کارشناس ارشد جزا و جرم شناسی)

دکتر عباس غلامی حسین آبادی

(پزشک عمومی)

انتشارات ارسطو

(چاپ و نشر ایران)

۱۳۹۹

پیشگفتار

اینجانب دکتر عباس غلامی حسین آبادی فارغ التحصیل دانشگاه علوم پزشکی اصفهان در رشته پزشکی عمومی افتخار این را دارم که از سال ۱۳۷۸ تاکنون به صورت مستمر در زمینه طب اعتیاد و درمان آن با توجه به علم روز پزشکی نوین به مردم خدمت‌رسانی کردم و بنده حقیر توانستم که از سال ۱۳۹۱ تاکنون نسبت به درمان معتادان خیابانی بی‌سرپناه خدمت‌رسانی کنم با توجه به فرمایش مقام معظم رهبری در خصوص آسیب‌های

اجتماعی که در رأس آن اعتیاد است و محول کردن امر درمان به نیروی مقدس سپاه پاسداران و بازوی اجرایی ایشان در این خصوص اردوگاه کرامت در چندین شهر از جمله استان اصفهان زیبا شهر پادگان امام علی علیه السلام که بنده پزشک مسئولیت فنی آن اردوگاه را از اوایل مرداد ۱۳۹۹ توسط سردار سلیمانی و سردار فدا و جمعی از مقامات استان افتتاح گردیده در این اردوگاه ظرفیت بیش از ۲۰۰ نفر مددجوی معتاد بی‌سرپرست نگهداری و بازتوانی می‌شود و بنده حقیر در این کتاب تجربه‌ای از چندین سال فعالیت پزشکی خود را در اختیار مردم عزیزمان می‌گذارم تا با عنایت به لطف الهی بتوانند از این معضل

ننگین اعتیاد رهایی یابند و در پایان ثواب این حرکت را اول به روح پدر گرامی خود و بعد به تمام شهدا بالاخص شهید والامقام سردار قاسم سلیمانی هدیه می‌کنم.

فهرست مطالب

بخش اول: جرم اعتیاد به مواد مخدر و روانگردان و ارکان آن ۱۹

فصل اول: «مفاهیم، تاریخچه، ویژگیهای مشترک مواد مخدر و روان گردان» ۲۱

فصل دوم : «ارکان جرایم مواد مخدر و اعتیاد و استعمال مواد مخدر و روان گردان» ۶۵

فصل سوم: « مجازات جرایم مواد مخدر و روان گردان در قوانین کیفری ایران» ۱۱۵

بخش دوم: سیاست جنایی ایران در مقابله با جرم اعتیاد ۱۴۵

فصل اول: «مفهوم سیاست جنایی و انواع آن» ۱۴۷

فصل دوم : «وضعیت حقوقی جرم اعتیاد» ۱۸۵

فصل سوم: «رویکرد قانون اصلاحی سال ۱۳۸۹ به جرم اعتیاد» ۲۰۹

منابع و مآخذ ۲۵۹

مقدمه

در بررسی تاریخ جوامع و بشریت، کشور یا بشری را نمی‌توان یافت که با مواد مخدر آشنا نبوده و با این معضل خانمان‌سوز دست به گریبان نبوده باشد، به جرأت می‌توان گفت که قدمت مواد مخدر با خلقت کرات و جوامع بشری و انسانها در یک زمان می‌باشد و در واقع مواد مخدر همزاد با بشر در این جهان بوجود آمده است. مسئله مربوط به مواد مخدر تازگی نداشته و اثرات آن نیز همواره در سرنوشت انسانها مشهود می‌باشد.

می‌دانیم الکل (مشروبات الکلی) که یکی از مواد اعتیادآور و مسکر است قبل از بعثت پیامبر(ص) در بسیاری از سرزمین‌ها از جمله حجاز مصرف می-شده و لذا آیات متعددی دربارهٔ حرام بودن آن در قرآن کریم آمده که یکی از آن آیات که می‌توان به آن اشاره نمود عبارت است از: «یَسئَلوُنَکَ عَنِ الخَمرِ و المَیسَرِ، قُل فیهِما اِسمٌ کَبیر».[1]

با مداقه در آیات شریف قرآن کریم، آیه یا آیاتی که بطور صریح به موضوع استعمال تریاک و دیگر مواد مخدر و اعتیاد به آنها اشاره کند، وجود ندارد اما بیشتر مفسرین اهل تشیع و سنت، مواد

۱ـ ای رسول خدا، از تو دربارهٔ خمر(الکل)و قمار سئوال می کنند،بگو در آنها گناه کبیره است؛ سورهٔ بقره،آیه۲۱۹.

مخدر را اسباب هلاک حرث و نسل محسوب کرده‌اند.

البته در روایاتی که از رسول خدا و ائمه معصومین(ع) نقل شده بر حرام بودن بنج که مُعَرَّبِ همان بنگ، یکی از فرآوردهای گیاه شاه‌دانهٔ هندی و حشیش است تأکید گردیده، چنانچه در روایتی از پیامبراکرم(ص) نقل شده که ایشان در مذمت بنگ فرموده‌اند: «بریهود و نصاری سلام کنید ولی برکسی که بنگ استعمال می‌کند، سلام نکنید.»[1]

۱- اسعدی، سیدحسن، مواد مخدر و روان گردان در حقوق جنایی ملی و بین المللی،چاپ اول، نشر میزان، سال ۱۳۸۸، ص۱۱۴.

برخی فقها از روایات یاد شده استفاده حرمت کرده‌اند و بدیهی است وقتی استعمال بنگ و حشیش حرام باشد، استعمال دیگر مواد مخدر هم به طریق اولی حرام خواهد بود.

امام خمینی (ره) نیز می‌فرماید: «جلوگیری از خرید و فروش و پخش این طور مواد، بی‌اشکال، لازم است از نظر شرع هم باید این کار بشود» و در جواب از سئوال فروش هروئین و فروش آن به معتاد یا غیر معتاد نوشتند: «جایز نیست و فرق نمی‌کند».

اعتیاد به مواد مخدر سنتی خود از بزرگترین معضلات کشورهای جهان بوده و این در حالی است که با پیشرفت علم و دانش بشریت نوع و

شکل آن هم دستخوش تغییرات شده و به مواد مخدر صنعتی تبدیل گردیده و همین امر باعث شده که این جرم و ارکان متشکله آن، پیچیده‌ترین و حادترین مشکلات را در عصر حاضر در سیاست جنایی تقنینی، قضایی و اجرایی ایجاد نماید. که البته کشور ایران هم از این مقوله مستثنی نمی-باشد.

کشور ایران به واسطه‌ی همسایگی با دو کشور عمده تولید کننده به مواد مخدر در جهان، یعنی افغانستان و پاکستان، در یک منطقه جغرافیایی نامساعد قرار گرفته است، البته خود کشور ایران قبل از پیروزی انقلاب اسلامی جزو کشورهای تولید کننده مواد مخدر در جهان به شمار می‌رفت

و به همین دلیل به اصطلاح مثلث طلایی در زمینه‌ی مواد مخدر معروف بود. یک ضلع این مثلث افغانستان، ضلع دیگر پاکستان و در نهایت ضلع سوم این مثلث ایران بود. اما بعد از پیروزی انقلاب اسلامی کشت مواد مخدر بطور کلی ممنوع اعلام شد و ایران از مثلث طلایی حذف شد.

گسترش اعتیاد به مواد مخدر در جامعه ایران در دهه ۱۹۶۰ و فشاری که از طرف جامعه داخلی و مراجع بین‌المللی به دولت وارد شد، دولت ایران را به اتخاذ سیاست جنایی شدیدتری در مقابل قاچاق مواد مخدر واداشت. این سیاست در طی زمان آهنگ یکنواختی نداشته است. دولت ابتدا برای نشان دادن شدت عمل خود مجازات اعدام را

در سال ۱۳۳۸ وارد قلمرو مواد مخدر نمود و طی سال‌های ۱۳۴۹ و ۱۳۵۹ این مجازات را در سطحی گسترده اجرا نمود. ولی از اوایل دهه ۱۳۷۰ رفته-رفته سیاست جنایی تقنینی خود را تعدیل نمود و از تعداد موارد مشمول مجازات اعدام کاست و نرمش‌هایی را در مورد مجازات اعدام از خود نشان داد. این نرمش‌ها عمدتاً از سیاست جنایی قضایی متاثر بوده است. مقاومتی که سیاست جنایی قضایی در عمل از خود نشان داد سیاست جنایی تقنینی را به نرمش واداشت. از جمله موارد تاثیرگذار سیاست جنایی قضایی می‌توان به رویه قضایی و به خصوص نقش ارزنده دیوان عالی کشور، نقش نیروی انتظامی، ستاد مبارزه با مواد

مخدر و سرانجام دیدگاه مردم در مورد مجازات اعدام اشاره نمود.

با تفحص در قوانین مدون کشور و تغییر رفتار قانون‌گذار از طریق اصلاح قوانین مبارزه با مواد مخدر و برخورد با معتادین در زمینه‌ی، جرم-انگاری، مجازاتها، ضمانت اجراها، پیشگیری و سایر مواضع، به نظر این تغییر رفتار حاصل توجه قانون-گذار به شرایط خاص زمانی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، و ظهور نوع جدید جرایم و... می‌باشد.

باپیشرفت جوامع انسانی به تبع آن جرایم ارتکابی نیز دستخوش تغییر وتحول می‌گردند، به خصوص در بعضی جرایم آثار و تبعات آن بسیار مشهود می‌باشد. یکی از آن جرایم، جرم اعتیاد و

استعمال مواد مخدر می‌باشد که در قرن حاضر بسیاری از کشورها را بر آن داشته که با تغییر در نوع سیاست تقنینی خود، این معضل اجتماعی را تا حدودی مهار نمایند. اعتیاد به مواد مخدر یکی از انواع جرایمی بوده و هست که با پیشرفت تکنولوژی شکل و نوع آن و حتی طرز استعمال آن نیز تغییر نموده، به گونه‌ای که در عصر قدیم معتاد جهت استعمال مواد مخدر (سنتی) نیازمند استفاده از ابزار و آلات خاصی بود، اما امروزه با پیشرفت تکنولوژی شکل استعمال آن نیز متحول شده است، تا جائیکه یک فرد معتاد در کوتاهترین زمان و با کمترین وسایل به هدف خود می‌رسد. نخستین کنوانسیون بین‌المللی تریاک و تحدید

تهیه آن به میزان نیازهای طبی در ۲۳ ژانویه ۱۹۱۲ میلادی در لاهه هلند به امضاء ۱۴ دولت، از جمله ایران رسید، طبق این کنوانسیون همکاریهای بین‌المللی برای مبارزه با تریاک در قالب یک قرداد بین‌المللی تنظیم گردید و از ۳۴ دولت اروپایی و آمریکایی که در کنفرانس شرکت داشتند در خواست تایید و امضای قرارداد شد که اغلب آنها نپذیرفتند.

ایران در خصوص مبارزه با مواد مخدر بیش از ۹۰ سال سابقه قانون‌گذاری دارد که اولین قانون مدون در زمینه مواد مخدر، قانون تحدید تریاک مصوب ۱۲ ربیع الاول ۱۳۲۹ هجری قمری (۱۲۸۹ ه.ش.) است که به تصویب مجلس شورای ملی

رسید و تدابیری در آن قانون اعمال شد و مقرر گردید که پس از ۷ سال، استعمال تریاک جز به عنوان دارو ممنوع گردد ولی به دلیل مسائل سیاسی پیش آمده این قانون عملی نشد.

آنچه در این پژوهش بر آن می‌باشیم بررسی حقوقی جرم اعتیاد به مواد مخدر با توجه به قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر ۱۳۸۹ است که تلاش می‌شود با دید نقادانه ضمن بررسی و کنکاش پیرامون سیر قانون‌گذاری و تحولات تاریخی در خصوص جرم مورد نظر از بدو تدوین قوانین مبارزه با مواد مخدر تاکنون سیاست مقنن در زمینه پیش‌بینی ضمانت اجرایی برای استعمال مواد مخدر از نوع صنعتی و ابهامات و نواقص آن را

کشف و در حد توان با ارائه پیشنهادات و راهکارهای جدید گام مؤثری در جهت تکامل و بهبود این قوانین برداشته و با لحاظ گسترده‌تر شدن انواع مواد مخدر و به تبع آن پیچیده‌تر شدن جرم اعتیاد، زمینه کاربردی‌تر شدن و همگام سازی و تطبیق قوانین مذکور با انواع مواد مخدر در حال تکامل را فراهم آوریم.

بخش اول:

جرم اعتیاد به مواد مخدر و روان‌گردان و ارکان آن

فصل اول:

«مفاهیم، تاریخچه، ویژگی‌های مشترک مواد مخدر و روان گردان»

– مبحث اول: مفهوم اعتیاد به مواد مخدر

از اعتیاد به عنوان یکی از بزرگترین معضلات دنیای معاصر نام می‌برند. اعتیاد به مواد مخدر از چنان ابعاد وسیع آسیبی برخوردار است که بی-اغراق می‌توان از آن به عنوان هیولای بزرگ بشری نام برد. متلاشی شدن شخصیت فردی، نابودی نهاد

خانواده، افزایش انواع دیگر آسیب‌ها و جرایم اجتماعی، کاهش بازدهی کاری و شغلی، افزودن بر افراد بی‌کار و سربار جامعه، اشغال تخت‌های بیمارستانی، کاهش نرخ بهداشت عمومی و دهها عارضه دیگر همگی وابستگی تام به میزان معتادان یک جامعه دارد.

در یک تعریف اجمالی از اعتیاد می‌توان گفت: تمایل شدید جسمانی و روانی فرد به ادامه مصرف یک ماده که باعث تغییر در شرایط عادی وضعیت جسمانی، روانی و اجتماعی او می‌شود، اعتیاد نام دارد.

با این تعریف، به کسی که وابستگی جسمی و روانی به مواد مخدر دارد و ناگزیر است مصرف

مشخصی از آن را بطور مستمر ادامه دهد، معتاد گویند.

پدیده اعتیاد به مواد مخدر و توجه به آن به عنوان یک معضل اجتماعی تقریباً پدیده نوظهوری است که از عمر آن شاید بیش از صد و پنجاه سال نمی‌گذرد. البته مصرف مواد مخدر و حتی عادت و نیز استعمال تفننی بدان، تاریخی طولانی دارد. لیکن از قرن نوزدهم به بعد است که به سبب تأثیر فراوان بر جنبه‌های متفاوت زندگی اجتماعی انسان‌ها، توجه بسیاری را به خود جلب کرده است.

بنابراین مواد مخدر اعم از طبیعی و صنعتی به آن دسته از ترکیبات شیمیایی گفته می‌شود که

مصرف آنها باعث دگرگونی در سطح هوشیاری مغز می‌شود.

گفتار اول : تعریف لغوی و حقوقی مواد مخدر و روان‌گردان

بند اول : تعریف لغوی

واژه مخدر در لغت اسم فاعل از مصدر تخدیر می‌باشد که دارای معانی متعددی می‌باشد. ریشه این کلمه «خدر» می‌باشد که معانی گوناگونی دارد: ۱ـ پرده‌ای که برای کنیز در گوشه‌ای از خانه نصب می‌شود. ۲ـ سستی، گیجی و خماری. ۳ـ ضعف بینایی و سنگینی چشم.

«مواد مخدر به داروهایی اطلاق می‌شود که سبب بی‌حسی و رخوت و سستی می‌گردد بکار می‌رود و مصرف غالب آنها موجب اعتیاد و دوام استعمال مخدرها موجب بروز نوعی جنون و اختلات عصبی می‌گردد.»[1]

در فرهنگ معین در معنای مواد مخدر[2] آمده است: «داروهایی که استعمال آنها سبب بی‌حسی و بی‌حالی و تخدیر عمومی یا موضعی می‌گردد

۱ـ دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تصحیح دکتر محمد معین و دکترسید جعفر شهیدی، جلد۲، نشر دانشگاه تهران، سال ۱۳۵۲، ص ۶۴۴.

2 ـ Ναρρχοτιχ Δρυγσ

(مانند کوکائین، هروئین و غیره)، این داروها معمولاً موجب اعتیاد می‌شوند.»[1]

در متون انگلیسی نیز، از لفظ "دراگ"[2] استفاده می‌کنند، ولی باید توجه داشت که این لفظ مطلق است و اطلاق نیز اقتضای مشمول هر چیزی را دارد که داخل در این مفهوم قرار می‌گیرد و در مقابل این لفظ، معنی مضیقی نیز وجود دارد و اطلاق می‌شود به ماده‌ای که اگر بلعیده شود،

---

۱ ـ معین، محمد، فرهنگ فارسی، جلد ۳، انتشارات امیر کبیر، سال ۱۳۷۱، ص ۳۹۴۱.

2 - Drug

استنشاق شود یا به بدن تزریق گردد، ایجاد خواب آلودگی یا بی‌هوش می‌نماید.[1]

بطور کلی باید گفت منظور از معنای بکار رفته برای واژه مواد مخدر، یک معنای عام و فراگیر می-باشد و شامل تمام موادی می‌شود که مورد سوء مصرف واقع می‌شود و یا در ساخت این مواد به کار می‌رود و در جداول اصلاح شدهٔ پیوست کنوانسیون‌های ۱۹۶۱، ۱۹۷۱ و ۱۹۸۸ و مقررات مبارزه با مواد مخدر ایران آمده و به تبعیت از عنوان «هیأت کنترل بین‌المللی مواد مخدر» است

---

۱ ـ میرزایی آشتیانی، سیده‌هانیه، تبیین مبانی فقهی و حقوقی جرائم مواد مخدر، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده الهیات دانشگاه پیام نور استان تهران، سال۱۳۸۸، ص۵.

که تمام مواد مورد سوء مصرف اعم از مواد مخدر، روان‌گردان و پیش‌سازها را کنترل می‌کند و محدود به مواد تخدیر کنندهٔ افیونی که مخدر به معنای خاص است نمی‌باشد.[1]

با توجه به آنچه بیان شد نهایتاً باید گفت مواد مخدر به کلیه مواد طبیعی و شیمیایی گفته می‌شود که اعتیادآور باشند، بطور کلی مواد مخدر به موادی اطلاق می‌شود که مصرف آن در انسان حالت غیر عادی ایجاد نماید. مواد مخدر به عنوان اصطلاحی که از سال ۱۳۳۸ ه.ش. در ادبیات حقوق ایران مورد استفاده قرار گرفته به تمامی

---

۱ ـ اسعدی، سیدحسن، منبع پیشین، ص۲۱.

موادی گفته می‌شود که بر انسان اثر گذاشته و وابستگی جسمی و روانی به وجود می‌آورد.[1]

مواد روان‌گردان که اصطلاحاً از سه واژهٔ ترکیبی، توصیفی و ترجمهٔ فارسی و اصطلاح انگلیسی "Πσψχηοτροπιχ Συβστανχεσ"که در لغت نامه‌ی بزرگ وبسترز،[2] دایرِةالمعارف‌ها و لغت نامه‌های تخصصی انگلیسی زبان، به «داروهای اثرگذار روی مغز» "δρυγσ αχτινγ ον Μινδ" معنا شده است.۳

---

۱ - مرتضوی، سعید، قاچاق مواد مخدر و روان گردان، سیاست جنایی ایران و فرانسه با اشاره به اسناد بین المللی، چاپ اول، انتشارات مجد، سال ۱۳۸۸، ص ۵۴.

2- Websters

۳ ـ ،اسعدی، سیدحسن، منبع پیشین، ص ۲۱.

«مواد روان‌گردان» در بند ط مادۀ ۱ قانون الحاق به « کنوانسیون ۱۹۸۸ سازمان ملل متحد برای مقابله با قاچاقِ مواد مخدر و روان‌گردان» که از قوانین داخلی کشور ما می‌باشد، به شرح زیر تعریف گردیده است:

«ط ـ داروهای روان‌گردان به معنای هرگونه مادۀ طبیعی و یا ترکیبی در جداول ۳،۲،۱ و۴ کنوانسیون داروهای روان‌گردان مصوب ۱۹۷۱ می-باشد.» در بندهای ۱و۲ بند الف مادۀ ۲ قانون الحاق به کنوانسیون روان‌گردان اثرات زیر برای مواد روان‌گردان ذکر شده است:

«اعتیاد آور، تحریک و یا سست شدن سیستم عصبی مرکزی که منجر به توهم و یا اختلالاتی در

کار کرد حرکتی یا افکار یا رفتار با درک یا خلق و خوی می‌گردد»[1]

دکتر هاواردآبادینسکی[2] مواد روان‌گردان و مخدر را اینگونه تعریف می نماید:«مادۀ روان‌گردان ماده‌ای است که دستگاه عصبی مرکزی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. مادۀ مخدر ماده‌ای است که اثرات روان‌گردانی و تغییر خلق و خوی دارد»[3]

---

۱ - اسعدی، سیدحسن و سیده نگاره، پیشگیری از سوء مصرف مواد مخدر و روان گردان، چاپ اول، انتشارات آستان قدس رضوی، سال ۱۳۸۹، ص ۱۶.

2- Abadinsky.H.

۳ ـ اسعدی، سیدحسن، منبع پیشین، ص ۲۲.

بند دوم: تعریف حقوقی

اعتیاد از نظر حقوقی به دو دسته تقسیم می-شود :

۱ـ اعتیاد مجاز : وابستگی و تداوم در مصرف مواد طبیعی یا مصنوعی‌ای که به عنوان دارو شناخته شده و شامل بسیاری از مواد دارویی به ویژه آرام‌بخش‌ها و خواب‌آورها می‌شوند. این مواد با تجویز پزشک و یا اغلب خودسرانه مصرف می‌گردند.

۲ـ اعتیاد غیرمجاز : وابستگی افراد به مصرف همیشگی مواد و بهره‌گیری از عواملی که بنابر قوانین کشوری یا بین‌المللی (شرعی و مدنی) غیرمجاز شناخته می‌شوند را اعتیاد غیرمجاز نامند.

این امر نه تنها از نظر حقوقی جرم است بلکه از دیدگاه‌های مختلف پزشکی، بهداشتی، روانی، اجتماعی و... ناپسند است.

بند سوم: تعریف مواد مخدر و روان‌گردان از دیدگاه سازمان بهداشت جهانی:

در تعریف اصطلاحی مواد مخدر، سازمان بهداشت جهانی (Ω.H.O)[1] در سال ۱۹۸۲ میلادی پیشنهاد نمود که دارو یا ماده‌ی مخدر در مفهوم کلی، هر ماده یا ترکیبی از چند ماده‌ی شیمیایی است که از جمله مواد مورد نیاز، برای بقای سالم انسان به شمار نرفته و مصرف آنها احتمال تغییر

---

1 ـ Ωορ λδ Ηεαλ τη Ορ γανι ζατιον

در کارکرد بیولوژیکی و حتی ساخت بیولوژیکی بدن را مطرح می‌سازد.[1]

سازمان بهداشت جهانی در سال ۱۹۹۰ میلادی تقسیم بندی ذیل را از مواد مخدر ارائه داده است:

الف ـ مواد مخدر : که خواب آلودگی، تسکین درد، ایجاد نقص در حرکات ارادی را به دنبال دارد مثل تریاک، هروئین، متادون و کدئین.

۱ـ پیران، پرویز، بررسی اعتیاد و بازپروری معتادان، نشرسازمان بهزیستی کشور، معاونت پژوهشی، سال ۱۳۶۸، ص۲۷.

ب ـ مواد روان گردان : که موجب تغییر در احساس و ادراک و تفکر و اراده فرد می‌شود مانند ماری جوانا، ال. اس. دی.

ج ـ الکل و مشروبات مشابه آن مانند شراب.

د ـ دخانیات مثل توتون.

گفتار دوم : مفهوم جرایم مواد مخدر و روان گردان

از جمله اعمال و رفتارهایی که صدمات غیر قابل جبرانی به جوامع بشری وارد می‌سازد، ارتکاب جرایم مربوط به مواد مخدر و روان‌گردان است. نظر به اینکه کشور ما به لحاظ وضعیت جغرافیایی، اقتصادی و اجتماعی طی سال‌های اخیر، در معرض

آلودگی بیشتر به مواد مخدر و روان‌گردان قرار گرفته است که به شکل‌های مختلفی بروز داشته است. در ذیل به مواردی اشاره خواهد شد.

بند اول: اعتیاد به مواد مخدر و روان‌گردان

اعتیاد امروز برای اشاره به رفتارهای گوناگون مورد استفاده قرار می‌گیرد. برای نمونه اعتیاد به اینترنت، اعتیاد به تلویزیون، اعتیاد به خشونت و اعتیاد به مواد. سازمان بهداشت جهانی برای اینکه تعریف علمی از اعتیاد به مواد (که عمده‌ترین و مهمترین کاربرد این واژه را تشکیل می‌دهد) به دست دهد، توصیه می‌کند اصطلاح وابستگی دارویی به کار رود. دارو به هر ماده‌یی اطلاق می-

شود که چون وارد بدن شود یک یا چند کارکرد آن را تغییر دهد.

بر حسب این دیدگاه، اکثر فرآورده‌های گیاهی، حیوانی و صناعی دارو شناخته می‌شوند. اما همه داروها اعتیادآور نیستند. وابستگی دارویی بر حسب تعریف مشخص می‌شود، وابستگی جسمی، وابستگی روانی، و پدیده تحمل. انسان در اثر مصرف برخی مواد از نظر جسمی و روانی به آن وابسته می‌شود به نحوی که در اثر دستیابی به آن ماده و مصرف آن احساس آرامش و لذت (نشئه) می‌کند. در حالی که با نرسیدن آن ماده دچار احساس ناراحتی روانی و رنج جسمی (خماری) می‌شود. مواد مخدر مهمترین گروه مواد اعتیادآور

را تشکیل می‌دهند. الکل و دخانیات نیز بخش دیگری از مواد اعتیادآور هستند.

در چند سال اخیر مواد محرک روانی که برخی از آنها به قرص‌های شادی آور مصطلح شده‌اند نیز در کشور ما رواج یافته است. با این حال بسیاری از مواد که انسان با راحتی خیال مصرف می‌کند و گمان اعتیاد به آنها را نمی‌برد نیز در زمره اعتیادآورها هستند. چای، قهوه و شکلات از این جمله هستند.

بند دوم: مفهوم و تعریف اعتیاد

اعتیاد در لغت به معنای خو گرفتن به چیزی است.[1]

تعریف اعتیاد از تعریف معتاد جدا نیست و «معتاد به انسانی اطلاق می‌شود که از طرق مختلف (خوردن، تزریق، دود کشیدن و غیره) یک یا چند ماده از مواد مخدر را به طور مداوم مصرف می‌کند و در صورت قطع این عمل با مشکلات تنی، روانی و رفتاری به تنهایی و یا با هم روبرو می‌گردد».[2]

۱ـ دهخدا ، علی اکبر، منبع پیشین، ص۱۸۵.

۲ ـ ساکی، محمد رضا، جرایم مواد مخدر از دیدگاه حقوق داخلی و حقوق بین الملل، چاپ اول، نشر خط سوم، سال ۱۳۸۰، ص ۲۸۳.

منظور از اعتیاد در اینجا، اعتیاد داشتن به مصرف مواد مخدر و روان‌گردان، البته به معنای عام کلمه مخدر و روان‌گردان که تمام انواع مواد ممنوعه را شامل می‌شود، می‌باشد. با شروع جنگ جهانی اول، اعتیاد به مواد مخدر کاملاً شناخته شده و نامگذاری شده بود و حتی امکانات کم کردن مصرف مرفین در اجتماع وجود داشت، چون داروهایی ساخته شد که درد را بدون خطراعتیاد از بین می‌برد. مشهورترین آنها آسپرین بود که در سال ۱۹۸۸ وارد بازار شد و به زودی جای شربت تریاک را گرفت.برای اعتیاد تعاریف متعددی ارائه شده و در بین اصطلاحات ارائه شده حداقل می توان از اصطلاح: اعتیاد، وابستگی، سوء مصرف،

استفاده نابجا و عادت نام برد و در طبقه بندی بین المللی بیماری ها، اصطلاح « مصرف زیان بخش » نیز به کار برده شده است.[1]

در سال ۱۹۵۰ توسط سازمان جهانی بهداشت تعریف نسبتاً جامع زیرتوسط کمیته متخصصان تشخیص مواد اعتیاد آورکه وابسته به سازمان بهداشت جهانی ارائه شد:

اعتیاد به مواد مخدر، مسمومیت حاد یا مزمنی است که مضر به حال شخص و اجتماع می باشد و به واسطه استعمال مکرر یک ماده طبیعی یا

۱- باصری، علی اکبر، پژوهشی علمی- کاربردی درباره مواد مخدر، نشر وفاق، سال ۱۳۸۴، صص ۱۲۷و۱۲۸.

مصنوعی ایجاد می شود و مشخصات آن عبارت است از:

۱ـ احساس خوشی و تعادل موقت پس از استعمال.

۲ـ احتیاج شدید و غیر قابل مقاومت برای به دست آوردن و استعمال(خماری).

۳ـ تمایل به ازدیاد مقدار استعمال مواد بر اثر تحمل سلولهای بدن به مقادیر معمولی.

۴-وابستگی به اثرات روانی و جسمانی (بخصوص در مورد اعتیاد به مواد افیونی) زیرا نرسیدن دارو به بدن، موجب بروز آثار محرومیت جسمانی و روانی توأم؛ و در مورد اندکی از مواد، وابستگی روانی می شود.

لازم به ذکر است، در منابع جدید علمی-کاربردی «ماده» به دارو ترجیح داده می‌شود و در درسنامه‌های پزشکی امروزی عموماً از اصطلاح «اختلال وابسته به مواد» نیز استفاده می‌کنند. در سال ۱۹۶۴ سازمان بهداشت جهانی «وابستگی داروئی» را به جای اعتیاد به کار برد. در اوایل دهه ۱۹۸۰، سازمان بهداشت جهانی وابستگی را به صورت «سندرمی» توصیف کرد که ابعاد جسمی، روانی و اجتماعی وابستگی را در بر می گرفت. در هر حال، وابستگی به مواد مخدر یا اعتیاد با سه ویژگی مهم وابستگی جسمی، وابستگی روانی و تحمل مشخص می‌شود.[۱]

۱- اسعدی، سیدحسن و سیده نگاره، منبع پیشین،

بند سوم: تعریف جرایم موادمخدر و روان-گردان در ایران و اسناد بین‌المللی

تعریف جرایم مواد مخدر در ایران: در حقیقت، جرایم، همان ناهنجاری‌های اجتماعی است که باید با رویکرد روان شناختی و آسیب شناختی اجتماعی، مورد بررسی و مطالعه قرار گیرد، دربارهٔ مفهوم جرایم مواد مخدر نیز، با توجه به گسترش چنین جرایمی در قوانین مربوطه و

صص۷۴و۷۵.

ابهامات موجود در آنها ارائه‌ی تعریفی صحیح از آن، با دشواریهایی روبرو است.[1]

با توجه به تعدد مصادیق جرایم مواد مخدر و کیفیات و حالاتی که به عنوان عنصر مادی این جرایم در مصوبه مبارزه با مواد مخدر در نظر گرفته شده است، ارائه تعریفی کلی که شامل همهٔ مصادیق مزبور شود، همانند تعاریفی که درسایر مباحث حقوق کیفری مثل سرقت، جعل، کلاهبرداری و قتل و... صورت می‌گیرد، مشکل است. مشخص نبودن دقیق دایره شمول جرایم

---

۱ ـ باصری، علی اکبر، سیاست جنایی(داخلی و بین المللی) مواد مخدر، چاپ اول، انتشارات خرسندی، سال ۱۳۸۶، ص ۱۲۴.

مواد مخدر نیز این مشکل را مضاعف می‌نماید. با تکاپو در نوشتار و آرای اساتید به نظر تعاریف زیر مورد پذیرش می‌باشد:

«جرایم مواد مخدر عبارتنداز: هرگونه کشت، ساخت و تبدیل، نقل و انتقال، خرید و فروش، اخفاء و نگهداری و استعمال یا مداخله در مواد مخدر.»[1]

تعریف جرایم مواد مخدر در اسناد بین‌المللی:

اسناد بین‌المللی به درستی کشت گیاه خشخاش، شاهدانه و کوک را جرم‌انگاری نموده و به کشورها

---

۱ ـ رحمدل، منصور، حقوق کیفری مواد مخدر، چاپ اول، انتشارات دادگستر، سال ۱۳۹۱، ص ۳۲.

توصیه می‌نماید در قوانین داخلی‌شان اقدامات لازم را در جهت جرم‌انگاری اتخاذ نمایند.

جامعه جهانی با علم به اینکه مواد مخدر آفت بزرگ اجتماعی است و از جرایم سازمان یافته و فرا ملی است، اراده کرده است تا جرایم مواد مخدر و روان‌گردان در قوانین ملی و بین‌المللی جرم‌انگاری گردیده و موجب کیفر و مجازات باشد، از اینرو، کنوانسیون مبارزه با قاچاق مواد مخدر و داروهای روان گردان مصوب ۱۹۸۸، در راستای تثبیت جرایم کیفری در قوانین ملّی کشورها و فرا ملّی، در بند ۳ از ماده ۳، فقره الف، مقرر می‌دارد: در اختیار داشتن و یا خرید هرگونه ماده مخدر و یا داروی روان‌گردان به منظور ارتکاب هریک از فعالیت

مندرج در بند (۱) فوق الذکر.[1] منظور از بند (۱) تولید، برای فروش، توزیع و... است بنا براین اگر کسی مواد مخدر را به منظور فروختن، پخش کردن و دیگر جرایم مذکور در بند (۱) در «اختیار داشته باشد»، و یا مواد مخدر و روان‌گردان را به این منظور «خریداری» نماید. از دیدگاه قوانین ملّی و بین‌المللی مرتکب جرم کیفری شده است.

اگر کسی به منظور «مصرف شخصی» مواد مخدر و روان‌گردان را در اختیار داشته باشد، بر اساس کنوانسیون ۱۹۶۱، و اصلاحیه آن و کنوانسیون ۱۹۷۱، جرم‌انگاری نشده است. اما

---

1 ـ
χονϖεντιον αγαινστ τραφφιχ ον ναρχοτιχ δ ρυγσ ανδ πσψχηοτροπιχ συβστανχεσ

کنوانسیون ۱۹۸۸، چنین عملی را چنانچه عامدانه و عالمانه باشد، حتی «برای مصرف شخصی» در بند ۲، از فقره ج، ماده ۳، کنوانسیون ۱۹۸۸، جرم انگاری نموده است.[۱]

۱ـ هریک از اعضاء اقدامات ضروری را به منظور تثبیت جرائم کیفری تحت قوانین داخلی خود در صورت ارتکاب عمدی موارد زیر اتخاذ خواهد نمود:

الف ـ (۱) تولید، ساخت، تقطیر، تهیه، عرضه، عرضه برای فروش، توزیع، فروش، تحویل طبق هرگونه شرایطی، واسطه‌گری، ارسال به صورت ترانزیت، حمل و نقل، ورود و یا صدور هرگونه مواد

---

۱ ـ ماده ۳– جرائم و مجازاتها.

مخدر یا داروی روان‌گردان بر خلاف مواد مندرج در کنوانسیون ۱۹۶۱ و اصلاحیهٔ آن و یا کنوانسیون ۱۹۷۱،

(۲) کشت خشخاش، بوته کوک و یا گیاه شاهدانه به منظور تولید مواد مخدر برخلاف مواد مندرج در کنوانسیون ۱۹۶۱ و اصلاحیه آن،

(۳) در اختیار داشتن و یا خرید هر گونه ماده مخدر و یا داروی روان‌گردان به منظور ارتکاب هر یک از فعالیتهای مندرج در بند (۱) فوق‌الذکر،

(۴) ساخت، حمل و یا توزیع تجهیزات، مواد و یا داروهای مذکور در جدول۱ و ۲ با علم به این که احتمال دارد از آنها در امر و یا برای کشت غیر

قانونی، تولید و یا ساخت مواد مخدر و یا داروهای روان‌گردان استفاده گردد،

(۵) سازماندهی، مدیریت و یا تأمین بودجه برای ارتکاب هر یک از جرائم مذکور در بندهای (۱)، (۲)، (۳) و یا (۴) فوق‌الذکر،

ب ـ (۱) تبدیل و یا انتقال اموال با علم به این که اموال مزبور ناشی از ارتکاب جرم و یا جرائم موضوع بند فرعی (الف) این بند بوده و یا مشارکت در جرم و یا جرائم مزبور به منظور اخفاء و یا کتمان اصل نامشروع اموال و یا معاونت با هر شخصی که در ارتکاب چنین جرم و یا جرائمی دست داشته جهت فرار از عواقب قانونی اقدامات خود.

(۲) اخفاء و یا کتمان ماهیت واقعی، منبع، محل، واگذاری، جابجایی حقوق مربوط و یا مالکیت اموال مزبور، با علم به این که این اموال از جرم و یا جرائم موضوع بند فرعی (الف) این بند و یا مشارکت در انجام چنین جرم و یا جرائمی ناشی گردیده‌اند.

ج ـ مشروط بر اصول و مفاهیم مذکور در قوانین اساسی و یا عادی هر یک از اعضاء.

(۱) تحصیل، تملک و یا استفاده از اموال مزبور با علم به این که این اموال از جرم یا جرائم موضوع بند فرعی (الف) این بند و یا مشارکت در انجام چنین جرم و یا جرائمی ناشی گردیده‌اند.

(۲) در اختیار داشتن تجهیزات و یا مواد و یا اشیاء مذکور در جدول ۱ و ۲ با علم به این که اقلام مزبور به منظور کشت غیر قانونی، تولید و یا ساخت مواد مخدر و یا داروهای روان‌گردان مورد استفاده قرار گرفته و یا خواهند گرفت.

(۳) تشویق و یا ترغیب علنی دیگران به هر وسیله‌ای به منظور ارتکاب هر یک از جرائم موضوع این ماده و یا استعمال غیر قانونی مواد مخدر و یا داروهای روان‌گردان.

(۴) شرکت، همکاری و یا تبانی در شروع به جرم و معاونت، مشارکت، تسهیل و تشویق ارتکاب هر یک از جرائم موضوع این ماده.

– مبحث دوم : تاریخچه موادمخدر و روان‌گردان و سیرتحولات تقنینی مبارزه با موادمخدر و روان‌گردان

در ابتدای هر بحثی به منظور درک بهتر و سوق اندیشه به اهداف و فحوای نگارش، ارائه تاریخچه و سیر تحولات گذشته همان موضوع منجر به تسریع در یکنواختی افکار گردیده و در نهایت رسیدن به یک نتیجه ایده‌آل را فراهم می-آورد. در این مبحث با اشاره مختصری به پیشینه‌ی مواد مخدر و سابقه‌ی تقنینی مبارزه با آن در رسیدن ما به اهداف مذکور مؤثر خواهد بود.

گفتار اول : تاریخچه مواد مخدر و روان‌گردان

بند اول : تاریخچه مواد مخدرو روان‌گردان در جهان

با مراجعه به اسناد و مدارک و سوابق تاریخی به طور قطع و یقین نمی‌توان گفت که خشخاش از چه تاریخ و زمانی به وجود آمده و مورد استفاده همگان به ویژه اطباء قرار گرفته است، اما با توجه به همان سوابق می‌توان معتقد بود که کشت این گیاه پرسود و در عین حال خطرناک هزاران سال قبل از میلاد مسیح معمول بوده است، بشر از هفت هزار سال قبل، از وجود یک ماده قوی در خشخاش

آگاه بوده است.[1] لوح‌های نقاشی کشف شده از یونان قدیم و مصر باستان حکایت از آن دارد که طبیبان، از بوته خشخاش و بوته شاه‌دانه به عنوان یک گیاه داروئی استفاده می‌کردند.

گیاهان و دانه‌هایی چون شاه‌دانه و خشخاش، زمانی به عنوان دارو برای درمان یا التیام دردها استفاده می‌شد و زمانی هم برای ایجاد لذت یا فرار از ناراحتی‌ها و همچنین در جشن‌ها و مراسم مذهبی یا توسط جادوگران (به دلیل آثار توهم زایی) مورد استفاده قرار می‌گرفت.

---

۱ ـ ساکی، محمد رضا، مواد مخدر و روان گردان از دیدگاه علوم جنایی و حقوق بین الملل، چاپ دوم، انتشارات جنگل، جاودانه، سال ۱۳۹۰، ص۴.

«پلین»[1] طبیعی‌دان رومی سده نخست میلادی، اولین شخصی بود که شیره غلیظ خشخاش را به نام «اپیوم» جهت استفاده علمی در داروهای مسکن عرضه کرد، اپیوم از ریشه اپوس به معنای شیره گرفته شده و در برخی موارد از آن به نام هیپون و یا افیون نیز نام برده شده است.

«جالینوس» دانشمند رومی، ترکیبی از تریاک را «نوش دارو» نامید و برای مداوای بیماری‌های مختلف از قبیل صرع، یرقان، سنگ کلیه، بی-خوابی، سرفه، تب و جزام از آن استفاده می‌کرد.[2]

---

1 ـ Πλινε

۲ ـ ذبحی، حسین، شرح و بررسی قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر و الحاقات بعدی آن، جلد اول، چاپ

اینک با توجه به مطالب اشاره شده بالا می‌توان آشنایی بشر با مواد مخدر و روان‌گردان را به طور خلاصه درچند بند بیان نمود:

مصرف گیاهان و قارچ‌های توهم‌زا در میان اقوام مختلف قاره‌های جهان به ویژه قارهٔ امریکا در طول قرون متمادی و به خصوص در موقعیت‌های ویژه، مانند مراسم مذهبی، جادوگری و جشن‌ها متداول بوده و هم اکنون نیز در بین برخی قبایل معمول است.[1] سومری‌ها، حدود چهار هزار سال قبل از میلاد، از «گیاه خشخاش» در لوحه‌های

دوم، مرکز مطبوعات و انتشارات قوه قضائیه، سال ۱۳۹۳، ص ۷.

۱ ـ اسعدی، سیدحسن، منبع پیشین، ص۲۴.

خود با عنوان «گیاه شفا بخش» نام برده‌اند.[1] با بررسی آثار مکتوب و لوحه‌های گلی که از سومریان باقی مانده است چنین استنباط می‌شود که سومریان اولین کسانی بودند که تریاک را کشف کردند و علاوه بر اینکه از آن به عنوان یک داروی مسکن استفاده می‌کردند تدریجاً به عنوان یک مخدر و گیاه شادی بخش[2] نیز مورد استفاده قرار گرفت.

مصریان و یونانیان ۱۵۰۰ سال پیش از میلاد از خواص دارویی آن مطلع بوده‌اند، زنان مصری از شربت تریاک برای فرونشاندن خشم و تسکین غم

---

۱ ـ ذبحی، حسین، همان، ص۶.

۲ ـ اسعدی، سیدحسن، منبع پیشین، صص ۲۴و۲۵.

استفاده می‌کرده‌اند.[1] هومر شاعر یونانی در آثار خود از گل خشخاش به عنوان گل‌های زینتی باغ-های روم در ۶۰۰ سال پیش از میلاد سخن گفته است.

هندوها از دو هزار و هشتصد سال پیش از میلاد، برگها و رزین گیاه شاه‌دانهٔ ماده را در مراسم مذهبی استعمال می‌کرده‌اند که هنوز کم و بیش ادامه دارد.[2]

در حدود چهار هزار سال قبل، کشیدن تریاک در چین نیز رایج بوده است. ظاهراً ابتدا خوردن

---

۱ ـ کاهه، احمد، پیشگیری از اعتیاد بر رویکرد مددکار اجتماعی، ناشر پلیس مبارزه با مواد مخدر ناجا، چاپ اول، سال ۱۳۸۹، ص ۲۶.

۲ ـ اسعدی، سیدحسن، منبع پیشین، ص۲۵.

تریاک رایج بوده و سپس با کشف تدخین، استعمال آن به صورت دود کردن رایج گشته است و لذا تاریخچه مواد مخدر با تاریخچه تدخین در دنیا عجین شده است.[۱]

در اروپا مجارها اولین کسانی بودند که با خشخاش آشنا شدند و گیاه شناسان مجاری ۱۲۰۰ سال قبل از میلاد از شیره خشخاش بهره برداری می‌کردند.

اروپای قرون وسطی نیز، تا حدودی با افیون آشنا بودند و «پاراسلیس»[۲] پزشک و شیمی‌دان

---

۱ ـ ساکی، محمد رضا، مواد مخدر و روان گردان از دیدگاه علوم جنایی و حقوق بین الملل، پیشین، ص۴.

2 ـ Παραχελσυσ Πηιλιπυσαρεδ